

A VAJDASÁGI FALUSI FIATALOK IDŐBEOSZTÁSA

Az időbeosztással, az időgazdálkodással foglalkozó vizsgálódások alkalmával a szociológiában konvencionálisan egy sajátos kutatási eljárást, az ún. időmérleg-vizsgálatot alkalmazzák.

A klasszikus időmérleg-vizsgálatok közé tartozik a húszas évek elején Sztрумilinnek a Szovjetunióban végzett, valamint P. A. Sorokin és G. Q. Bergernek a vizsgálata. Sorokinék 100 ember napi tevékenységét vizsgálták négy héten keresztül. Adataik elemzését 1939-ben adták közre „Time Budgets of Human Behavior” (Az emberi viselkedés időmérlegei) című könyvükben.

Az elektronikus adatfeldolgozás alkalmazása lehetővé tette az időmérleg-felvételek lebonyolítását nagyszámú mintán is. Ilyen nagyobb méretű időmérleg-felvételt a Japán Rádió és Televízió Kultúrakutató Intézete bonyolított le 1960—1961-ben, mintegy 170 ezer főnyi mintán.

Az eddigi időmérleg-vizsgálatok közül talán mégis az a legjelentősebb, amelyet az UNESCO keretében működő, Bécsben székelő Európai Társadalomtudományi Kutatáskoordináló és Dokumentációs Központ szervezésében végeztek. A kutatás vezetője Szalai Sándor akadémikus volt. A felmérésbe pedig a következő 12 ország kapcsolódott be: Bulgária, Csehszlovákia, Franciaország, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Peru, a Szovjetunió és az USA. A részt vevő országok számát tekintve ez a felmérés világviszonylatban is egyike volt a legnagyobbaknak. Az adatgyűjtést 1965 végén és 1966 elején végezték. A minta nagysága 30 ezer fő körül mozgott. Ez alkalommal napi (azaz 24 órára kiterjedő időmérleg-felvételt alkalmaztak). Az eredmények értékelését tartalmazó könyv 1972-ben hagyta el a nyomdát.

A könyvet, amelynek eredeti angol címe „Daily activities of urban and suburban populations in twelve countries” később több nyelvre lefordították. A magyar nyelvű kiadás, amely az eredeti kötet rövidített változata Idő a mérlegen címmel (12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg

Kutatómunkálat tükrében) jelent meg a Gondolat Könyvkiadó gondozásában 1978-ban.

A hazai szociológia számára ez a felmérés két szempontból is lényeges. Először is, mert hazánkból két intézet, a Belgrádi Szociológiai és a Ljubljanoi Filozófiai és Szociológiai Intézet is bekapcsolódott ebbe a nemzetközi felmérésbe. (A felmérés vezetői Vladimir Rašković, Predrag Aleksić és Katja Bah voltak.) Az adatgyűjtést Kragujevacon és Mari-borban bonyolították le. Másodszer pedig, mert ez a felmérés azon ritkák közé tartozik Jugoszláviában, amely a szabadidőn túlmenően kiterjed az egész napi időfelhasználásra.

Előrebocsátjuk azonban, hogy manapság a kelet-európai országokban (Szovjetunió, Magyarország, Lengyelország) sokkal több időmérleg-felvételt végeznek, mint a Nyugaton, olyannyira, hogy ez már szinte tipikus kelet-európai kutatási területté válik.

A vajdasági fiatalok időmérlege

Kutatásunkra, melynek eredményeit most csak részben ismertetjük, a Tartományi Marxista Képzési Központban végzett Vajdaság művelődési politikája és gyakorlata című kutatási terv keretében került sor.

Kutatásunk két részből állt. Az első részben összeírtuk a 20—29 éves fiatalokat, a másodikban pedig időmérleg-felvételt végeztünk.

A fiatalok összeírását 1978 elején három vajdasági faluban, Deliblatón (Kovin község), Erdeviken (Šid község) és Nemesmiliticsen (Zombor község) hajtottuk végre. Az említett korosztályhoz tartozó fiatalok létszámának az összeírását az időmérleg-felvétel helyes megtervezése szempontjából irányoztuk elő. Az összeírás adataiból számunkra a legfontosabb a fiataloknak a munkamegosztásban elfoglalt hely alapján való csoportosítása, vagyis a társadalmi-szakmai csoportosításuk.

Előzetes tervünk szerint az időmérleg-vizsgálatot csak azokban a társadalmi-szakmai csoportokban végeztük, amelyek az összlakoságnak legalább a tíz százalékát teszik ki az említett falvakban.

A szakmai csoportosításra vonatkozó adatok ismertetése előtt közlünk még néhány általános adatot: 1971-ben Deliblatón, Erdeviken és Nemesmiliticsen összesen 12 224-en éltek, a háztartások száma 4041-et tett ki. Felmérésünk alkalmával 1288 olyan fiatal adatait írtuk össze, akiknek életkora 20—29 év között volt. Ezek a fiatalok 921 háztartásban éltek. Az összeírtaknak csak 41%-a nő, 50,4%-uk hajadon, illetve nőtlen, 48,8%-uk férjezett, illetve házas és 1,8%-uk elvált. Nemzetiségi hovatartozásukat illetően az összeírtak 49,7%-a szerb, 18,9%-a magyar, 11,7%-a horvát, 10,9%-a szlovák, 7,2%-a román és 1,6%-a egyéb nemzetiségű. Ezeknek a fiataloknak 0,7%-a nem járt iskolába, 24,4%-uk nem fejezte be az általános iskolát, 30,5%-uk nyolc osztállyal rendelkezik, 21,4%-uk befejezte a szakmunkásképzőt, 23,4%-uknak középfokú, 1,8%-uknak pedig főiskolai, illetve egyetemi képzettsége van.

A fiatalok társadalmi-szakmai csoportjait illetően legszámosabbak a háztartásbeliek (19,1%), majd a földművesek (14,6%), ezután következnek a szakképzett munkások és a munkanélküliek, azonos részvétellel (13,4%), a félélszakképzett és a szakképzetlen munkások 9,2%-ot tesznek ki, őket az egyetemi hallgatók (8,8%), majd pedig a középfokú képzett-ségű fiatalok (8,0%) követik.

Az időmérleg-mintába 90 háziasszonyt és 80—80 földművest, illetve szakképzett munkást választottunk. A munkanélkülieknél nem vizsgáltuk az időfelhasználást (habár ők is több mint 10%-át képezik az összlakosságnak), mert jelenleg nem végeznek állandó jellegű termelőmunkát. A többi szakmai csoportnak a mintába való bevonására azért nem került sor, mert ők az összlakosságnak kevesebb mint 10%-át képezik.

A mintába került fiatal földműveseket és szakképzett munkásokat kizárólag a férfiak soraiból választottuk ki, mert kevés volt közöttük a nő. Így a 250 főt képező minta 66%-a férfi és 34%-a nő.

Ezután került sor a kutatás második részére, amely egy időmérleg- és egy kérdőíves felvételből állt. Ezt a munkát 1978 áprilisában és májusában végeztük el. A megkérdezettek a hét minden egyes napján egy előre megszerkesztett űrlapra jegyezték be a nap folyamán végzett tevékenységüket. A tevékenységek tartalmáról kívánatos volt részletesen is írni, így egyesek valóságos naplót írtak.

Az elemzés során képet kaptunk 250 fiatal heti időbeosztásáról, azaz arról, hogy hogyan töltik el, illetve mire fordítják heti 168 órájukat.

Az adatok összegezése lehetővé tette számunkra 42 ezer óra felhasználásának az áttekintését. Az elemzéskor külön-külön kiszámítottuk az egyes tevékenységekre fordított heti időmennyiséget, majd elvégeztük a tevékenységek csoportosítását. A továbbiakban pedig kiszámítottuk, hogy az egyes tevékenységekre fordított időmennyiség hány százalékát teszi ki az összidőnek.

A tevékenységek csoportosítását a következőképpen hajtottuk végre:

1. Munkaidő,
2. Közlekedés a munkára,
3. Házimunka,
4. Élettani és biológiai regenerálódásra fordított idő,
5. Szabadidő.

Időmérleg-felmérésünk elsődleges célja, minél teljesebb képet nyújtani az időfelhasználás különböző változatairól, a falusi fiatalok három legszámosabb csoportjánál.

Az adatok elemzésekor megállapítottuk, hogy a fiatalok semelyik csoportja sem egységes a fő tevékenységre fordított idő mennyisége szempontjából. Ezért a csoportokon belül a főtevékenységekre fordított időmennyiség hasonlósága alapján minden csoportnál még három, szám szerint egyenlőtlen típust képeztünk.

A főtevékenységen kívül az időmérleg többi alkotórészét is típusonként elemeztük, s arra a feltételezésre (hipotézisre) jutottunk, hogy az

időfelhasználás szempontjából nincs lényeges különbség a falusi földműves és a szakképzett fiatalok, valamint a háziasszonyok között.

Időmérleg-vizsgálatunkkal tehát a falusi fiatalok három legszámosabb csoportjánál kimutattuk a bizonyos tevékenységcsoportra fordított időmennyiséget, illetve azt, hogy hogyan használják fel idejüket.

A MUNKAI DŐ ($\times = 23\%$, $\times_1 = 29\%$, $\times_2 = 30\%$, $\times_3 = 10\%$)¹

Minden termelőtevékenységre fordított időmennyiséget a munkaidőhöz soroltunk. A földművesek időmérlegűrlapján három ilyen tevékenység szerepelt: 1. mezőgazdasági munkák², állattenyésztési munkák és másoknak végzett szolgáltatás.³

A szakképzett munkásoknál a munkaidőhöz a munkaszervezetben eltöltött időt, az otthon végzett mezőgazdasági és állattenyésztési munkát és a másoknak végzett szolgáltatást soroltuk. E két utóbbi tevékenység szerepelt a háziasszonyok munkaidejeként.

A földműveseknél és a szakképzett munkásoknál főtevékenységként a munkaidőt vettük. Ennek az időblokknak az időmérlegben strukturális szerepe van, ezért nálunk a típusokat erre a tevékenységcsoportra fordított időmennyiség alapján képeztük.

1. Táblázat

A MUNKAI DŐ ARÁNYA AZ ÖSSZIDŐN BELÜL

Megkérdezettek	egyének száma	munkaidő (%)	aritmetikai középérték	állandó eltérés	szóródás (%)
<i>Földművesek</i>					
1. típus	23	55—35	41	5,51	13
2. típus	31	34—25	30	5,27	18
3. típus	26	24—3	17	7,41	28
Összesen	80	55—3	29	10,56	36
<i>Szakképzett munkások</i>					
1. típus	21	54—34	40	4,16	10
2. típus	34	33—29	31	2,09	12
3. típus	25	28—10	24	2,24	9
Összesen	80	54—10	30	6,82	23
<i>Háziasszonyok</i>					
1. típus	28	20—0	5	5,14	102
2. típus	30	33—0	10	7,54	75
3. típus	32	47—0	15	10,49	70
Összesen	80	47—0	10	8,30	83
ÖSSZESEN:	250	55—0	23	13,79	60

A munkaidő átlagosan az összidő 23%-át tölti ki, ez órákban kifejezve heti 38,6 óra. De míg a szakképzett munkásoknál ez heti 50,4, a

földműveseknél 48,7 óra, addig a termelőmunkára a háziasszonyok heti 16,8 órát fordítanak átlagosan. Az átlagos relatív szóródás 60%-ot tesz ki. Ez pedig igen magas szóródás. Mivel azonban a földművesek, főként pedig a szakképzett munkások jóval ezen átlag alatt vannak, így arra következtetünk, hogy náluk az egyes típushoz tartozók eléggé hasonlóak egymáshoz a munkaidő hosszát illetően. Ugyanez nem mondható el a háziasszonyokról, itt az átlagok az egészre vonatkozólag nagyon kevés magyarázatot tartalmaznak. Mivel a földművesek, a szakképzett munkások és a háziasszonyok termelőmunkára fordított ideje között lényegtelen az eltérés, ezért a munkaidőre vonatkozólag elfogadjuk a hipotézist, illetve az adatok arra utalnak, hogy a fiatalok három említett csoportja között a munkaidő hossza szempontjából nincs szignifikáns különbség.

A földművesek munkaidejét illetve először is azt kell kiemelni, hogy átlagukat nagyon lecsökkentették a harmadik típushoz tartozók. Ők a földművesfiatalok másik két típusához viszonyítva előnyösebb helyzetben vannak gazdasági szempontból, köztük több a személygépkocsi-tulajdonos és az első típusal együtt jobban gépesítették gazdaságukat. Valószínű, hogy az első típushoz tartozó egyének a közelmúltban vásárolták a mezőgazdasági gépeiket vagy valamilyen nagyobb anyagi befektetést terveznek, és ezért kénytelenek sokat dolgozni, míg a harmadik típus tagjai túl vannak már ezen.

A földművesfiataloknál azt tapasztaltuk, hogy minél többet dolgoznak, annál elégedetlenebbek a gépesítéssel, saját gazdasági helyzetükkel és egyáltalán a munkával, amit végeznek. Az elégedetlenség szintkülönbsége kifejezettebb az első és a második, mint a második és a harmadik típus között.

A munkaidő növekedésével párhuzamosan nő az az idő, amikor a földművesek szolgáltatást végeznek másnak. A szolgáltatásra átlagosan munkaidejük 24,8%-át fordítják, a fennmaradt idő alatt pedig mezőgazdasági vagy állattenyésztési munkát végeznek otthon. De amíg az otthon végzett munka a munkaidő 68,7%-át teszi ki az első típusnál, addig a másodiknál ez már 76,1%-ra, a harmadik típusnál pedig 79,9%-ra emelkedett. Az első típushoz tartozó egyének 43%-a, a második típusnak 48%-a, a harmadiknak pedig 65%-a összmunkaidejének 91—100%-át otthon dolgozza le.

A szakképzett munkásoknak nemigen van alkalmuk és módjuk a heti 42 órán felül dolgozniuk. Ezek tehát összmunkaidejük 89,2%-át a munkahelyen dolgozzák le. A munkaidő növelésével csökken ez az arány. Így az első típus tagjai átlagosan összmunkaidejük 83,9%-át a másodikiké 88,9%-át, a harmadiké 94%-át dolgozzák le a munkaszervezetben. A fennmaradt idő alatt átlagosan heti 4,3 órát vagy otthon dolgoznak, vagy szolgáltatást végeznek másoknak. Eltekintve néhány esettől, azt tapasztaljuk, hogy a fiatal szakképzett munkások nemigen dolgoznak a munkaszervezeten kívül. 29 százalékuknál a munkaszervezetben ledolgozott időn felül a heti időmérleg űrlapon semmi vagy legfeljebb fél óra

munkaidőt tudunk még összeszámolni. Az olyan szakképzett munkásfiatalok, akik kétjövedelmű háztartásokban élnek, sem veszik ki jobban a munkából a részüket. Ez megerősíti azt a közismert tényt, hogy Vajdaságban csak az idősebb generáció kénytelen kizárólag a földművelésből élni, a középnemzedék (alacsony jövedelme miatt) két megélhetési forrást (mezőgazdaság és ipar) választ, a fiatal korosztály pedig szakképesítése jóvoltából már magasabb havi jövedelmet kap (amihez gyakran társul a szülőktől kapott élelmiszer), s így meg tud élni belőle.

Többletmunkát inkább a kétgyerekes házas fiatalok vállalnak. Munkájukkal, a földművesekhez hasonlóan, azok vannak kevésbé megelégedve, akiknek leghosszabb a munkaideje. Legelégedettebbeknek viszont nem a legkevesebb, hanem a közepes munkaidővel rendelkezők mondhatók.

A típusokat a főtevékenységre fordított idő alapján képeztük. Az előbbi két csoportnál a termelőmunka, a háziasszonyoknál pedig a házimunka a főtevékenység. A háziasszonyoknál a termelőmunkára fordított idő hosszáról (a nagy szóródás ellenére is) azt állapíthatjuk meg, hogy fordított arányban van a házimunkára fordított idővel.

A munkára való utazás ($\times = 2\%$, $\times_1 = 2\%$, $\times_2 = 4\%$, $\times_3 = 0\%$)

A földművesek és a szakképzett munkások időmérleg űrlapján szerepelt az „utazás a munkára” is. A háziasszonyoknál nem szerepelt ez a tevékenység, de az átlagkiszámításnál az ő „eredményeiket” is beszámítottuk. Észrevételeink szerint a földművesek gyakran ezt az időt a munkaidőhöz csatolták. Esetenként ezt a munkásoknál is tapasztaltuk.

2. Táblázat

A MUNKÁRA VALÓ UTAZÁS ARÁNYA AZ ÖSSZIDŐN BELÜL

Kikérdezettek	egyének száma	utazás ideje %	aritmetikai középérték	állandó eltérés	szóródás %
<i>Földművesek</i>					
1. típus	23	0—6	2	2,80	114
2. típus	31	0—9	1	2,49	249
3. típus	26	0—8	2	1,85	93
Összesen	80	0—9	2	1,65	84
<i>Szakképzett munkások</i>					
1. típus	21	0—8	3	1,86	62
2. típus	34	0—9	3	1,17	106
3. típus	25	0—11	4	2,95	74
Összesen	80	0—11	4	1,98	50
ÖSSZESEN:	250	0—11	2	3,04	152

Azoknál a szakképzett munkásoknál, akik lakóhelyükön dolgoznak, a munkára való utazás heti 5 óra és 45 percet vesz igénybe, a községi központba ingázik heti 6 órát, az ettől távolabbra utazók pedig heti 7,5 órát utazgatnak el.

Az egyes típusok aritmetikai középértékei között 1%-nál nincs nagyobb eltérés, de a szóródás nagyon lényeges (egy esetben meghaladja a 200%-ot is).

Végezetül leszögezhetjük, hogy a hipotézis az időmérlegnek erre az összetevőjére vonatkoztatva nem fogadható el, mert a fiatalok e három csoportja között a munkára való utazásra fordított idő szempontjából szignifikáns különbség van ($F = 24$).

A házimunka ($\times = 16\%$, $\times_1 = 10\%$, $\times_2 = 7\%$, $\times_3 = 31\%$)

Az emberek munkája nemcsak a közvetlen termelésben merül ki, mert ezenkívül kénytelenek még egy sor nem termelő munkát is végezni. Ezeket nevezzük szélesebb értelemben vett házimunkának. Az alábbi táblázatban közöljük a házimunkára vonatkozó adatokat.

3. Táblázat

A HÁZIMUNKA ARÁNYA AZ ÖSSZIDŐN BELÜL

Kikérdezettek	egyének száma	házimunka ideje %	aritmetikai középérték	állandó eltérés	szóródás %
<i>Földművesek</i>					
1. típus	23	0—18	8	5,70	71
2. típus	31	0—34	12	7,57	63
3. típus	26	4—26	12	5,18	43
Összesen	80	0—34	10	6,41	64
<i>Szakképzett munkások</i>					
1. típus	21	1—18	5	3,80	76
2. típus	34	0—17	7	4,44	63
3. típus	25	0—26	8	5,21	65
Összesen	80	0—26	7	5,18	74
<i>Háziasszonyok</i>					
1. típus	28	35—50	41	6,07	15
2. típus	30	27—34	30	6,34	21
3. típus	32	5—26	21	5,62	27
Összesen	90	5—50	31	7,15	25
ÖSSZESEN:	250	0—50	16	13,07	82

A házimunkára fordított idő típusonkénti aritmetikai középértéke arra utal, hogy a munkaidő növekedésével párhuzamosan csökken a házimunka. Ez azonban csak átlagosan érvényes, mert nagy a szóródás.

A földművesek, a szakképzett munkások és a háziasszonyok házimunkára fordított idejének aritmetikai középértékei között lényeges az eltérés ($F = 17,1$). Így a hipotézis az időmérlegnek erre az összetevőjére vonatkoztatva nem fogadható el.

A házimunkát külön-külön szemléltettük a férfiaknál és a nőknél. A férfiak háztartásában való elfoglaltságával kapcsolatban először azt kell kiemelni, hogy a házas férfiak átlagosan heti 4 órával többet dolgoznak a háztartásban, mint a nőtlenek. A házimunkát a férfiak nem a házas-sággal, hanem az első gyerek megszületésével vállalják. A következő gyerek azonban nem hogy növelné, hanem inkább csökkenti az apák otthoni elfoglaltságát. Ez különösen a munkásfiatalokra vonatkozik, akiknek ha egy gyerekük van, akkor a gyermektelenekhez viszonyítva átlagosan négyszer, a kétgyerekesekhez viszonyítva pedig kétszer többet segítenek az otthoni munkák elvégzésében.

A férfiak időmérleg-úrlapján négy olyan tevékenységet tüntettünk fel, amelyet az adatok feldolgozásakor a házimunkához soroltunk:

1. Ház körüli munka: Ide az udvarban és a kertben végzett munkák (tehát a lakóépületen kívül, de annak közvetlen közelében) tartoznak, továbbá ide soroltuk saját járműveik megjavítását, a kisebb építkezési munkákat stb.

2. Házimunka: A klasszikus értelemben vett és a főleg a lakásban végzett: takarítás, főzés és az élelem elkészítésével kapcsolatos munkálatok, bevásárlás.

3. Csecsemőgondozás, gyermeknevelés. A megkérdezett apák nagyon kevés vagy semmi időt sem szentelnek gyerekeiknek (vagy ha igen, akkor nem jelölték!).

Mivel a háziasszonyok fő tevékenysége a házimunka (a típusokat náluk erre a munkára fordított idő alapján képeztük), ezért esetükben részletesen tárgyaljuk ezt a munkát.

Erre a tevékenységcsoportra, a tágabb értelemben vett házimunkára a megkérdezett háziasszonyok átlagosan összidejük 31%-át fordítják, ami heti 52 vagy napi 7 és fél órát tesz ki. Időmérleg-úrlapjukon 6 ilyen tevékenységet tüntettünk fel, amelyet az adatok feldolgozásakor három csoportba soroltunk.

Az első csoportba a szűkebb vagy a klasszikus értelemben vett házimunkák tartoznak: a főzés és az ételkészítés, a takarítás, a mosás, a vasalás és a bevásárlás. Ezen az időblokkon belül erre megy el legtöbb idő. Átlagosan heti 31 óra, azaz napi 4,4 óra. Abszolút értelemben az erre fordított idő mennyisége legtöbb az első típusnál (napi 5,3 óra). A másodiknál ez 4,3, a harmadiknál pedig 3,4 órát tesz ki. Relatív értelemben pedig fordított az arány. Ezen az időblokkon belül e tevékenységcsoportra fordított időmennyiség aránya a következő: harmadik típusnál 67,4%, a másodiknál 59,5%, első típusnál 50,5%. Vagyis a harmadik típus tagjainak, akik a tágabb értelemben vett házimunkára kevesebb időt fordítanak, ezen az időn belül, a klasszikus értelemben vett házimunka nagyobb szerephez jutott. Ők a legelégedetlenebbek a háztar-

tás gépesítésével. Ami nem jelenti egyúttal azt is, hogy legkevésbé gépesítettek, hanem elsősorban azt, hogy fizikai kényszer alatt dolgoznak. Amit az a tény is alátámaszt, hogy 90%-uk szeretne elhelyezkedni (a többiek 80%-ánál tapasztaljuk ugyanezt).

A szélesebb értelemben vett házimunkák második csoportjába az ún. „férfimunkát” soroltuk. Két ilyen tevékenységet tüntettünk fel az időmérleg-úrlapon: A ház körüli munkát és az ügyintézését.

A harmadik csoportba a gyereknevelést soroltuk. Az első típus erre fordított ideje heti 20,5 óra, a másodiké 10,5, míg a harmadiké heti 4,6 óra. A csoportátlag 12 óra.

Az első típusba tartozóknál egy kifejezett család, de főként gyerek orientáció figyelhető meg. Közülük a gyereknevelés kockájába mindenki berajzolt bizonyos időt, még az a hat nő is, akinek nincs gyereke. Valószínű, a rokonok vagy a szomszédok gyerekeivel foglalkoztak.

A harmadik típus kevés időt szentel a gyerekeknek. Itt néhány olyan kétgyerekes anyát is találtunk, akik az időmérleg-úrlapon „gyerekneveléshez” csak heti másfél órát jegyeztek be. Ehhez a típushoz inkább olyan nők tartoznak, akiket konkrétan is foglalkoztat a munkába lépés gondolata. A „csak” házimunka végzése náluk elégedetlenséget vált ki.

Végezetül ki kell még emelni, hogy ezek a nők valóban sok időt fordítanak a házimunkára, de az ilyen kötelezettségeiket nem maga a férjhezmenés, hanem a gyerek születése növeli meg. Viszont itt nem is anynyira az első gyerek (mint az apák esetében), hanem inkább a második gyerek születése tetézi a munkát.

(A gyermektelen nők házimunkája heti 48 órát, az egygyerekeseké 48,5, a kétgyerekeseké pedig 54 órát tesz ki). A második gyerek megszületésével azért növekszik meg aránytalanul a nők kötelezettsége, mert az apák ekkor már nem vállalnak arányos részt a házimunka végzéséből. Viszont ez részben azért következik be, mert az egy keresetből élő négytagú családban a családfenntartó férjnek mellékkereset után kell néznie.

A biológiai regenerálódásra fordított idő.

$$(\times = 40\%, \times_1 = 39\%, \times_2 = 37\%, \times_3 = 42\%)$$

Ahhoz, hogy a szervezet normálisan működjön, sőt, ezenfelül még az ember dolgozhasson is és élvezni tudja a szabadidőt, állandó regenerálódásra is szüksége van. Az időmérleg-úrlapon két regenerálódást szolgáló „tevékenységet” említettünk, az alvást, valamint az étkezést és a tisztálkodást.

4. Táblázat

A BIOLÓGIAI REGENERÁLÓDÁSRA FORDÍTOTT IDŐ ARÁNYA AZ ÖSSZIDŐN BELÜL

Kikérdezettek	egyének száma	biológiai regene- rálódás ideje ‰	aritmetikai középérték	állandó eltérés	szóródás ‰
<i>Földművesek</i>					
1. típus	23	24—47	37	4,71	13
2. típus	31	24—47	38	5,91	16
3. típus	26	36—56	43	4,02	10
Összesen	80	27—56	39	5,22	14
<i>Szakképzett munkások</i>					
1. típus	21	29—42	36	4,01	11
2. típus	34	31—45	37	1,41	4
3. típus	25	31—53	38	8,25	22
Összesen	80	29—53	37	4,82	13
<i>Háziasszonyok</i>					
1. típus	28	32—52	41	1,87	5
2. típus	30	34—53	43	1,51	4
3. típus	32	30—55	43	4,03	16
Összesen	90	30—55	42	4,83	11
ÖSSZESEN:	250	27—56	40	5,41	14

Az adatok alapján először azt a következtetést kell levonni, hogy alanyaink meglehetősen sok időt (összidejük 40%-át) fordítják biológiai regenerálódásra. Órákban kifejezve ez heti 67,2 vagy napi 9,6 óra. Erre különösen a háziasszonyok használnak el sok időt. Meg kell jegyezni, hogy ez az idő főleg az alvás. A biológiai regenerálódásra fordított idő annál nagyobb, minél rövidebb a munkaidő.

Az aritmetikai középértéktől való eltérés tesztelése alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a földműveseknél, a szakképzett munkásoknál és a háziasszonyoknál a biológiai regenerálódásra fordított idő szempontjából szignifikáns különbség van ($F = 5,85$). Így a hipotézis, az időmérlegnek erre az összetevőjére vonatkoztatva nem fogadható el.

A szabadidő ($\times = 19\%$, $\times_1 = 20\%$, $\times_2 = 22\%$, $\times_3 = 17\%$)

A termelőerők magas szintű fejlődése szükséges ahhoz, hogy az emberek az alvás és a munkaidejük után még szabadidővel is rendelkezzenek.

J. Dumazedier klasszikus definíciója szerint a szabadidő azoknak a tevékenységeknek az összessége, amelyeknek az egyén átadja magát pihenési, szórakozási, önkéntes munkájának a fejlesztése, vagy információ-

szerezés, illetve művelődési célból. E definíciót következetesen csak akkor tudjuk alkalmazni, ha ismerjük minden egyes tevékenységnek a motivációját. Kutatásunkban a motivációk feltárására nem térhettünk ki. A szabadidő problémájával kapcsolatban Dumazedier egy másik kifejezést, a „fél szabadidőt” is használja. Ez alatt azokat a tevékenységeket érti, amelyek végzésével az egyén társadalmi és családi kötelezettségeit elégíti ki. (A háziasszonyok esetében ez a felosztás nem alkalmazható, mert a családi munkamegosztás által nekik éppen a családi kötelezettségek kielégítésére fordított idő a főtevékenységük, így náluk ez nem nevezhető fél szabadidőnek). Egyes házimunkához és szabadidőhöz sorolt tevékenységeket részben esetünkben is helyesebb lenne fél szabadidőnek nevezni. Például a gyereknevelésre fordított idő egy része is ide sorolható, de gyakorlatilag a gyereknevelés esetében is nehéz meghúzni azt a határt, ami után az már félszabadidő-töltés.

A szabadidő megoszlását az egyes társadalmi csoportoknál az alábbi táblázaton szemléltetjük:

5. Táblázat

A SZABADIDŐ MEGOSZLÁSA AZ ÖSSZIDŐN BELÜL

Kikérdezettek	egyének száma	szabadidő %	aritmetikai középérték	állandó eltérés	szóródás %
<i>Földművesek</i>					
1. típus	23	4—25	12	6,80	57
2. típus	31	4—33	19	6,75	36
3. típus	26	15—41	26	6,5	25
Összesen	80	4—41	20	9,07	45
<i>Szakképzett munkások</i>					
1. típus	21	4—29	16	6,32	41
2. típus	34	7—32	22	5,96	27
3. típus	25	15—36	26	5,20	20
Összesen	80	4—36	22	7,70	35
<i>Háziasszonyok</i>					
1. típus	28	4—26	13	8,45	44
2. típus	30	8—28	17	9,07	45
3. típus	32	5—53	21	7,70	35
Összesen	90	4—53	17	11,51	68
ÖSSZESEN:	250	4—53	19	8,45	44

A szabadidő-aktivitás a falusi fiatalok összidejének egy ötödére terjed ki. Szabadidőben főleg a munkásfiatalok bővelkednek. A szabadidő hossza fordított arányban alakul a főtevékenység időtartamával.

Az aritmetikai középértéktől való eltérés közepes (nagyobb mint a biológiai regenerálódásnál, de kisebb, mint az időmérleg többi összetevőjénél). Az átlagosnál nagyobb a szóródás a háziasszonyoknál, a férfiak esetében pedig a munkával túlterhelt első típusnál.

A tesztelésből arra következtetünk, hogy a szabadidő hossza szempontjából nincs szignifikáns különbség a földműves, a szakképzett munkás és a háziasszonyok között ($F = 0,68$). Ezért a hipotézist az időmérleg ezen összetevőjére vonatkoztatva elfogadjuk.

Néhány következtetés

Ha összeadjuk a termelőmunkára, az utazásra és a házimunkára fordított idő aritmetikai középértékeit a földműveseknél, a szakképzett munkásoknál és a háziasszonyoknál, akkor látjuk, hogy ezeknek a tevékenységeknek összege mindhárom csoportnál teljesen azonos, és az összidő 41%-át teszi ki. Ezt a három tevékenységcsoportot nevezhetjük munkának a szó szoros értelmében, vagy egyszerűen munkának. Ahhoz, hogy az emberek normálisan megjelenek, dolgozniuk kell, illetve el kell végezniük ezeket a munkákat. Az élet normális fenntartásához ezenkívül szükséges még a biológiai regenerálódás. De az erre fordított időnek van alsó (ameddig az biológiai szükséglet) és egy felső határa. Az, hogy a tényleges határ hol állapodik meg, függ a munka idejétől és tartalmától, valamint a szabadidőtől.

Visszatérve az előbbieken megállapítottakra leszögezhetjük, hogy az egyének a munkán felüli időt biológiai regenerálódásra és szabadidőre fordítják. Hogy mennyi időt fordítanak az egyikre és mennyit a másikra, az attól függ, hogy a munkán belül mennyi a termelő és mennyi a házimunkára fordított idő aránya. Több termelőmunkával, illetve kevesebb házimunkával több szabadidő és kevesebb alvás jár. Több házimunkával, illetve kevesebb termelőmunka esetében pedig több alvás és kevesebb szabadidő jelentkezik.

Ha a munkát külön-külön szemléljük a fiatalok egyes csoportjainál, akkor a következőket tapasztaljuk:

1. Mivel a földművesek munkaideje időben nincs rögzítve, ezért náluk tapasztaljuk a legnagyobb eltérést az átlagostól. Egy részük nagyon sokat dolgozik (51%), a másik harmaduk pedig keveset (31%). Az előbbi típus egyes tagjai néha még egyszer annyit dolgoznak, mint ez utóbbi típus valahány tagja. Akik a középben vannak, azok közelebb állnak azokhoz, akik sokat dolgoznak. Így a földműveseket két csoportra lehet osztani: sokat és keveset dolgozókra.

2. A munka szempontjából a szakképzett munkások és a háziasszonyok típusai közötti különbségek kisebbek. A szakképzett munkások típusainál a munka aritmetikai középértéke a következőképpen alakul: 48, 41, és 38%. A háziasszonyoknál pedig 46, 40 és 36%. Ezek szerint itt a típusok között kontinuitás van.

Rátérve a hipotézissel kapcsolatos adatok részletezésére, ki kell emelni, hogy számításaink szerint a munkával való utazás, a házimunka és a biológiai szükségletek kielégítésére fordított idő szempontjából lényeges, míg a munkaidő és a szabadidő szempontjából lényegtelen a különbség a falusi fiatalok három említett csoportja között. Magától adódik a kérdés, hogy melyik csoport adatait vesszük mérvadónak a döntés végleges meghozatalakor. Ez a döntés elválaszthatatlan az ideális időbeosztás kérdésétől.

Az eddigi fejlődés folyamán a termelőmunka növekedése a társadalom fejlődését eredményezte. Abban a fejlődési fázisban, amelyikben most vagyunk, az időbeosztás annál ideálisabb, minél nagyobb a termelőmunkának és a szabadidőnek az összidőhöz viszonyított aránya. Mivel a termelőmunka hossza és a szabadidő között nincs szignifikáns különbség a fiatalok három csoportja között, ezért arra következtetünk, hogy az időbeosztásuk közötti különbség lényegtelen.

Időbeosztásuk viszont nem mondható ideálisnak, sok idő megy el a házimunkára és a biológiai regenerálódásra. A földműves, a szakképzett munkás és a háziasszonyok közül legideálisabb a szakképzett munkások időbeosztása. Viszont a háziasszonyok esetében nem is alkalmazható az általunk felállított ideális modell.

Rezime

Kako mladi u Vojvodini koriste svoje vreme?

Istraživanje, čiji je predmet iskorišćavanje vremena, u sociologiji konvencionalno se naziva istraživanjem budžeta vremena.

Prezentovano istraživanje, čiji su rezultati ovde samo delimično obrazloženi, predstavljalo je potprojekat u istraživačkom projektu „Praksa i politika kulturnog razvoja u Vojvodini”, koji je vodio Centar za PK SKV za političke studije i marksističko obrazovanje.

Istraživanje se sastojao iz dva dela. U prvom delu obavljen je popis mladih, koji su stari između 20—29 godina (godina istraživanja: 1978) u tri tipična vojvođanska sela — u Deliblatu, Erdeviku i Svetozar Miletiću. U drugom delu rada obavljeno je istraživanje budžeta vremena kod tri najmasovnije društveno-profesionalne grupe mladih u ovim selima: kod domaćica, zemljoradnika i KV radnika. U prvom delu istraživanja uzorak je bilo 1288 ispitanika, a u drugom 250. Ovi poslednji ispitanici su vodili dnevnik, odnosno uneli su aktivnosti koje su obavili u toku nedelju dana u obrazac za merenje budžeta vremena. Na taj način prilikom analize podataka bile su na raspolaganju aktivnosti obavljene u toku 42 hiljade časova. Aktivnosti koje su obavljene u toku ovog vremena grupisane su na sledeći način: radno vreme, odlazak i dolazak na rad, rad u domaćinstvu, „aktivnosti” obavljene radi regeneracije organizma i slobodno vreme.

Od ukupnog vremena, radno vreme, u koje su svrstane sve proizvodne aktivnosti zauzelo je u proseku 230/0 vremena. Međutim, kod zemljoradnika ovaj postotak iznosi 29, kod KV radnika 30, a kod domaćica 10.

Odlazak i dolazak na rad u proseku zauzima 2% vremena, kod zemljoradnika to vreme iznosi 2, a kod KV radnika 4% od ukupnog vremena, — dok kod domaćica nema ove aktivnosti.

Rad u domaćinstvu u proseku zauzima 16% ukupnog vremena, a kod zemljoradnika je to 10, kod KV radnika 7, a kod domaćica 31%.

Za regeneraciju organizma od ukupnog vremena potrošeno je 40%. Ovo vreme kod zemljoradnika oduzima 39, kod KV radnika 37, a kod domaćica 42% vremena.

Konstatovano je da preostali deo (19%) vremena ovi mladi provode u slobodnim aktivnostima. Kao i u prethodnim slučajevima i ovde ima razlike između tri grupe mladih. Slobodno vreme kod zemljoradnika iznosi 20, kod KV radnika 22, a kod domaćica 17% od ukupnog vremena.

Zbir vremena utrošenog za obavljanje prve tri aktivnosti je potpuno jednak kod ove tri društveno-profesionalne grupe i iznosi 41% od ukupnog vremena.

Autor konstatuje da bi se zbir ove aktivnosti moglo nazvati radom u širem smislu, ili jednostavno radom.

Znači, rad zauzima isti udeo vremena kod mladih zemljoradnika, KV radnika i domaćica, a preostali deo vremena oni troše ili na regeneraciju, odnosno spavanje, ili na slobodne aktivnosti. Njihov udeo u preostalom vremenu zavisi od udela proizvodnog rada i rada u domaćinstvu u ukupnoj radnoj obavezi: Veći proizvodni rad prouzrokuje manje spavanja i duže slobodno vreme. Više rada u domaćinstvu prouzrokuje, u proseku, manje slobodnog vremena i duže spavanje.

Résumé

Comment les jeunes profitent-ils leur temps en Voïvodine

L'enquête, dont le sujet est l'exploitation du temps, en sociologie est nommée conventionnellement „l'enquête du budget de temps”.

L'enquête, ici présentée, dont les résultats sont commentés en partie, représentait le sous-projet du plan d'exploration intitulé „La pratique et la politique du développement culturel en Voïvodine”, mené par le centre des études politiques et de l'éducation marxiste du Comité D'Association de Communistes de Voïvodine.

L'enquête était constituée de deux parties. Dans la première partie on a publié une liste de jeunes, âgés de 20 à 29 ans, habitants de trois villages typiques de Voïvodine: Deliblato, Erdevik et Svetozar Miletić (l'enquête est faite en 1978). Dans la deuxième partie de l'oeuvre, on a publié l'enquête sur „le budget de temps” de trois classes sociales-professionnelles plus populaires: des maitresses de maison, des agriculteurs et des ouvriers spécialisés. Dans la première partie 1288 personnes, et dans la deuxième partie 250 personnes étaient questionnées comme sujet de l'enquête. Ces dernières menaient un journal et notaient leurs activités pendant une semaine sur le formulaire destiné à mesurer „le budget de temps”. De cette manière, chez l'analyse des résultats on avait à disposition des activités accomplies pendant 42 mille heures. Les activités accomplies dans cette intarvalle sont groupées de façon suivante: L'heure de travail, le départ et le retour du travail, le travail dans le ménage, les activités nécessaires pour la régénération de l'organisme et le temps libre.

L'heure de travail, où nous avons pensé à toutes les activités de production,

occupaient 23% du temps total. Cependant chez les agriculteurs ce pour-cent est 29, chez les ouvriers spécialisés 30, et chez les maitresse de maison 10% du temps total.

Le départ et le retour de travail en générale occupe 2% du temps en général, chez les agriculteurs ce temps fait 2%, chez les ouvriers spécialisés 4% du temps total, tandis que chez les maitresses de maison cette activités n'existe pas.

Le travail dans le ménage occupe 16% du temps en générale, chez les agriculteurs il est 10%, chez les ouvriers spécialisés 7% et chez les maitresse de maison 31%.

On a consommé 40% pour la régénération de l'organisme du temps total, et ce temps est 39% chez les agriculteurs, chez les ouvriers spécialisés 37% et chez les maitress de maison 42%.

On a constaté, que les jeunes passent leur temps restant (19%) dans les activités libres. Comme dans les cas précédents, il y a une différence entre les trois groupes de jeunes. Le temps libre de l'agriculteur est 20%, de l'ouvrier spécialisé 22% et de la maitresse de maison 17% du temps total.

La somme du temps pour accomplire ces trois premières activités est égale chez toutes les trois classes sociales-professionnelles est représente 41% du temps-total.

L'auteur constate que la somme de ces activités pourrait être nommée „travail dans le sens plus étroit”, ou simplement „travail”.

Alors, le travail occupe la même partie du temps chez les agriculteurs, chez les ouvriers spécialisés et chez les maitresses de maison, cependant le temps restant ils dépensent á la régénération c.-á.-d. au sommeil et aux activités libres. Cette partie du temps dépend de la durée de travail de production, et de travail dans le ménage dans l'ensemble d'obligations de travail. Le plus long travail de production cause le sommeil plus court, et le temps libre plus long. Plus de travail, dans le ménage cause en générale moins de temps libre et le sommeil plus long.